

AB ve Türkiye’de Hayvancılık Politikalarındaki Son Gelişmelerin Uyum Süreci Açısından Karşılaştırılması

Nuray DEMİR

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum
e-posta: ipcioglu@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 17.08.2012

Özet: AB ve Türkiye’de hayvancılık politikalarındaki son gelişmelerin uyum süreci açısından karşılaştırılarak hayvancılık politikalarının değerlendirilmesi ve bazı çıkarımların yapılması çalışmada amaçlanmaktadır.

Türkiye’de AB’ne uyum kapsamında 2006-2010 yılları arasında Tarım Stratejisi ve 2013 yılına yönelik Hayvancılık Stratejisi Belgeleri yayınlanmış ve hayvancılık politikaları bu belgeler kapsamında yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında hayvan sağlığı için aşılama, et ve süt verimliliğinin artırılmasını esas alan suni tohumlama ve doğan buzağı desteği gibi politikalar uygulanmış ancak elde edilen ürünlerin AB kalite standardına uygun olmasına yönelik ve AB’inde özellikle son yıllarda uygulanan politikalar içerisinde büyük önem taşıyan üretim hijyeni, hayvansal üretimde piyasa alt yapısının güçlendirilmesi, üretimde ihtisaslaşma ve gıda güvenliğine yönelik politikaların uygulanmasında geç kalınmıştır. Politikaların bütün olarak ele alınması ve bu politikalarla AB’inde uygulanan politikaların karşılaştırılması, tam üyelik sürecinde olan Türkiye’de hayvancılık sektöründe gelinen noktanın belirlenmesi ve mevcut politikaların düzenlenmesi ve yapılacak politikalara da yön verilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda çalışma, daha önce konu ile ilgili olarak yapılmış olan çok sayıda literatürün incelenmesi suretiyle hayvancılık politikalarının mevcut durumunun ortaya konulması ve politikaların gelecekteki uygulamalarıyla ilgili çalışmaların derlenmesiyle oluşturulmuştur.

Çalışma sonuçlarına göre, Türkiye’de karlı ve ihtisaslaşmış bir hayvancılık sektörünün oluşturulmasına çalışılıyorsa, hayvancılıkta uygulanan politikaların, ürünlerde verimliliği artırmanın yanısıra kaliteli ürün standardının sağlanması gerektiği görülmektedir. Mevcut trendler, hayvancılık sektöründe belirtilen anlamda yapısal iyileşmelerin beklenen hızla gerçekleşmediğini göstermektedir. Bu durumda hayvancılık politikalarının sektördeki iyileşmeleri daha hızlandıracak bir yapıda olması gerektiğini göstermektedir. Dış ticarete ve özellikle AB piyasasında sektörün daha rekabetçi bir konuma gelmesine açısından yaygın, etkin ve sektörü dönüştürücü politikaların güçlü ve kararlı bir irade ile oluşturulmasının ve uygulanmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: AB, Türkiye, Hayvancılık, Tarımsal politika

Comparison of Recent Developments regarding Husbandry Policies in EU and Turkey in Terms of the Harmonization Process

Abstract: The purpose of this study is to compare the recent developments regarding husbandry policies in EU and Turkey in terms of the harmonization process, assess the husbandry policies and make some implications.

In Turkey, Agricultural Strategy document between 2006-2010 and Livestock Strategy document aimed at 2013 were published within the context of harmonization with EU and husbandry policies were rearranged within the frame of these documents. Some politics, such as fertilization for animal health, artificial insemination which grounds on increase of meat and milk yield, and calf support that originates from the artificial insemination were executed within the context of these arrangements; however, it was too late to execute the policies aimed at making the obtained products in accordance with the EU quality standards, the production hygiene, reinforcement of the infrastructure of the market in animal production, specialization in production and the food security that have become important in policies applied especially recently in EU. Approaching the policies as a whole and the comparing these policies with those applied in EU are very important in terms of determining the present situation of the livestock sector in Turkey, which is in the process of full membership, arranging the present policies and directing the politics to be performed. In

that context, this study was conducted by examining numerous studies previously conducted related to the subject revealing the present situation of husbandry policies and compiling the studies regarding the future executions of these policies.

According to the study results, in order to constitute a profitable and specialized livestock sector in Turkey, it is required that policies applied in husbandry increase the yield in products and enable the quality product standard. Existing trends show that the structural improvements have been not as rapid as expected in the livestock sector. In this case, husbandry policies should have such a structure to accelerate the improvements in the sector. It is thought that in order to make the sector more competitive in foreign trade and especially EU market, it is inevitable to constitute and execute common and efficient policies, which would transform the sector, with a strong and determined will.

Key words: EU, Turkey, Husbandry, Agricultural policy

1. GİRİŞ

Hayvancılık, ülke ekonomisini geliştiren, birim yatırıma en yüksek katma değer oluşturan ve en düşük maliyetle istihdam imkânı sağlayan bir sektördür. Sanayide günümüzde bir kişiye istihdam imkânı yaratabilmek için asgari 80 bin dolarlık yatırıma ihtiyaç duyulurken, hayvancılıkta bunun beşte biri kadar kaynak yeterli olmaktadır. Sanayi kesimi ile karşılaştırıldığında aynı miktar yatırım ile hayvancılıkta 5 kat daha fazla sayıda kişiye iş imkânı yaratılabilmektedir. Türkiye’de toplam istidam içinde tarımsal istihdamın oranı yaklaşık %35 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu oran ABD’de %2,8 ve (AB-15)’de %5’dir. Tarımın gayri safi milli hâsıla (GSMH)’daki payı ülkemizde %14 iken, ABD ve AB’de sırasıyla %1,7 ve %1,9 seviyelerindedir. Türkiye’de toplam 184 329 490 dekar arazinin %72,38’i hem bitkisel üretim hem de hayvancılık yapan işletmeler, %27,38’i yalnız bitkisel üretim yapan işletmeler, %0,23’ü yalnız hayvancılık yapan işletmeler tasarrufunda bulunmaktadır. Bu durum ülkemiz açısından tarım ve hayvancılığın ne kadar önemli ve sorunlarının olduğunu ve bunların çözümünün de o ölçüde ne kadar zor olduğunu göstermektedir. (Peşmen ve Yardımcı, 2008).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma çeşitli literatürler esas alınarak hazırlanmış derleme bir çalışmadır. Çalışmanın ana materyalini bu konu ile ilgili yapılmış çok sayıda yerli ve yabancı literatür oluşturmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili sayısal veriler, yerli ve yabancı web sitelerinden ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri esas alınarak elde edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA SONUÇLARI ve TARTIŞMA

Çalışmada öncelikle AB ve Türkiye’de hayvancılığın mevcut durumunun, uygulanan destekleme politikalarının karşılaştırmalı olarak ortaya konulması suretiyle ön plana çıkan problemlerin giderilmesi ve AB’ne uyum kapsamında yapılması gereken uygulamaların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu açıdan sırayla belirtilen konuların aşağıdaki şekilde ele alınması gerekmektedir.

3.1. Hayvancılık İşletmelerinin Yapısı ve Hayvan Varlığı

Türkiye’de 12 386 337 baş büyükbaş hayvan sayısı mevcut olan ülkede 2001 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre kırsal alanda toplam 3.07 milyon işletmenin %67,4’si hayvansal ve bitkisel işletmelerin birlikte yürütüldüğü polikültür işletmelerden, geriye kalan işletmelerin ise yalnızca %30,2’si bitkisel üretimde %2,4’sı ise hayvansal üretimde ihtisaslaşmışlardır (TUİK, 2012a). Sektörde işletmelerin 2/3’ü 1-4 başa, %25 ise 5-19 başa sahip işletmelerden oluşmaktadır. Et ve süt üretimine gelindiğinde ise, et üretimi yıllık 618 584 ton ve süt üretimi ise 15 056 211 ton civarındadır. Verimler dikkate alındığında ortalama karkas veriminin 176 kg/baş, süt veriminin ise 1.699 kg/bas/yıl olduğu gözlenmiştir (TUİK, 2012b).

AB’ye gelindiğinde ise toplam hayvan varlığının yaklaşık 82 milyon baş olmasıyla birlikte (hayvan varlığında Fransa ve Almanya en fazla paya, Yunanistan ve Lüksembourg ise en az paya sahip ülkelerdir), 7.8 milyon işletmenin yaklaşık %25,6’sının sadece besi ve süt hayvancılığı yapan işletmelerden oluşmaktadır (FAO, 2012). Özellikle 1980 sonrası Avrupa Birliği’nde hayvancılık işletmelerinin sayısı azalma gösterirken, işletme başına düşen orta-

lama hayvan sayısı ise artmakta yani işletme ölçeği daha da büyükmektedir. Örneğin, 1985 yılında 2.150.000 olan sığır besi işletmelerinde ortalama hayvan sayısı 36 baş iken, 1995 yılında işletme sayısı 1.733.000'e düşmüş, işletme başına ortalama hayvan sayısı ise 44 başa çıkmıştır. 1985 yılında 1.379.000 olan süt sığırcılığı işletmelerinde ortalama hayvan sayısı 18 baş iken, 1995 yılında işletme sayısı 871.000'e düşmüş, işletme başına ortalama hayvan sayısı 24 başa yükselmiştir (FAO, 2004). Et ve süt üretimine gelindiğinde ise, et üretimi yıllık 22 146 459 ton ve süt üretimi ise 147 299 678 ton civarındadır. Verimler dikkate alındığında ortalama et veriminin 318 kg/baş, süt veriminin ise 6.235 kg/bas/yıl olduğu gözlenmiştir (FAO, 2012).

Verilen rakamlar göz önüne alındığında, dikkati çeken en önemli noktalar; AB Türkiye'den

-7 kat daha fazla hayvan varlığına,

-20 kat fazla et üretimine,

-10 kat fazla süt üretimine,

-2 kat daha fazla et ve 6 kat daha fazla süt verimine,

-6 kat fazla hayvancılık konusunda ihtisaslaşmış işletmelere sahip olmasıdır.

Ayrıca, Türkiye'de kırsal üretimin bileşimi; yaklaşık %76,3'ü bitkisel, %23,7'si ise hayvansal üretim şeklinde; diğer bir deyişle bitkisel üretimin ağırlıkta olduğu halde; AB'de hayvansal üretimin %49,4 ve bitkisel üretimin %50,6 oranında olduğu, daha sağlıklı bir denge mevcuttur. Kırsal alanda hayvancılık gelirlerini kırsal üretim değeri içinde aldığı ağırlıklı pay bir yerde ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde kullanılan diğer ölçütlerle birlikte önemli bir gösterge kabul edilmektedir (Peşmen ve Yardımcı, 2008, Saçlı, 2007).

Ortaya konulan bu rakamlar, AB uyum sürecinde olan Türkiye'deki hayvancılık bir dar boğazda olduğunu ve gerekli önlemlerin ivedilikle alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda destekleme politikaları ortaya çıkmaktadır.

3.2. Türkiye'de Uygulanan Destekleme Politikaları

Önemli oranda bir katma değere sahip olan hayvancılık sektörü, 1923 yılından bugüne kadar çeşitli politikalarla desteklenmeye çalışılmıştır. 1950'li yıllara kadar devlet desteği, yerli sürülerin genetik iyileştirilmesi, hastalıkların kontrolü ve veterinerlik hizmetleri üzerine yoğunlaşmıştır (Demir ve Yavuz, 2010). Ancak, hayvancılıkla ilgili desteklemeler, destekleme politikalarının uygulanması için yeterli alt yapının bulunmaması nedeniyle hayvancılıkta istenen üretim artışı sağlanamamış, hayvancılığın sorunları giderilememiştir (Yavuz, 1999, Yavuz ve ark, 2006, Sayın, 2002). Bu kapsamda AB ve Türkiye'de hayvancılık destekleri her geçen yıl yeni düzenlemelerle ve miktarında meydana gelen artışla sürekli olarak devam etmiştir.

Türkiye'de 1980'lere kadar daha çok kamu yönlü olan hayvancılık politikaları, bundan sonra serbestleşme eğilimine girmiş, daha sonra ise daha çok tarafların menfaatini gözetir bir hal almıştır. Bu kapsamda da 1999 yılında IMF ile imzalanan Stand-by Anlaşması, Türkiye tarımı için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Saçlı, 2007). 2000 yılından itibaren beş yıl süreli 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Kararnamesi uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda suni tohumlama desteği, suni tohumlamadan doğan buzağı desteği, suni tohumlama ekipman desteği, damızlık düve desteği, arıcılık ve bal desteği, et ve süt teşvik primi desteği, yem bitkileri desteği ve su ürünleri yetiştiriciliği gibi destekler uygulanmıştır (RG, 2000). Ayrıca bu dönemde hayvancılık için bir dönüm noktası olan ve 1998'de imzalanan Ortaklık Konseyi Kararı uygulamaya konulmuştur. Ancak karar kapsamında AB'ne taahhüt edilen canlı hayvan ve et ithalatına ilişkin 2005 yılına kadar herhangi bir gelişme olmamıştır (Saçlı, 2007). Süresi 2005 yılında dolan Kararnamenin kapsamı biraz daha genişletilerek 2005/8503 sayılı Kararname uygulamaya konulmuş, ancak bir (1) yıl sonra, bu Kararname, 2008/13489 sayılı BKK ile yürürlükten kaldırılmış ve desteklemelerin her yıl yeniden belirleneceği, nitelik ve içeriğin değiştirildiği tek yıllık uygulamaya geçilmiştir. Yine bu kapsamda "hayvan başına ödeme" şeklinde bir destekleme yöntemi tercih edilmiş ve suni tohumlama desteklemeleri kaldırılmıştır (Saçlı, 2012).

2005 yılında yeni bir bakanlar kurulu kararı ile 2000 yılında uygulanan kararın devamı niteliğinde 2006-2010 yılları arasında uygulanan Tarım Stratejisi belgesi gündeme gelmiştir. Bu uygulanacak politikada tüm destekler içerisinde hayvancılığın 2010 yılında %12'lik paya sahip olması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, sertifikalı yem bitkileri tohumu üretimi, suni tohumlama bölgelerinin belirlenmesi, sağım hijyenine ilişkin ekipman desteği, hayvan sağlığına ilişkin aşı desteği, hayvan kimlik desteği ve gen kaynaklarının korunmasına yönelik uygulamalar gündeme gelmiştir. Sonraki yıllarda tamamına yakını büyükbaşta yapılan destekleme kalemleri içerisinde küçükbaşta yönelik desteklerde yer almıştır (Saçlı, 2007). 2011 yılına gelindiğinde ise desteklemeler önceki dönemlerde uygulananlar ile hemen hemen aynı kalmış, bunlara ek olarak, "Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı Kapsamındaki İllerde Süt Sığırcılığı Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Karar" ve "Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki İllerde Etçi ve Kombine Irklarla Kurulacak Damızlık Sığır İşletmesi Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Karar" gibi birçok politika aracı da devreye sokulmuştur (Saçlı, 2012). Yıllar itibariyle hayvancılık desteklerinin toplam destek içerisindeki payına gelindiğinde, 2000 yılında %3,4 olan pay, 2005 yılına gelindiğinde 3 kat artarak %9,2'ye, 2010 yılında yine 3 kat artarak %21,8'e yükselmiştir (DPT, 2011). Yapılan bir çalışmada 2009 yılı itibariyle toplam hayvancılık destekleri içerisinde süt desteğinin %20,6, yem bitkileri desteğinin %33,6 ve küçükbaşta yönelik desteklerin %13,0 oranında olduğu belirlenmiştir (Demir and Yavuz, 2010).

3.3. AB'de Uygulanan Destekleme Politikaları

AB'de destekler Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) aracılığıyla yapılmaktadır. Dönem dönem Ortak Tarım Politikası'nda (OTP) reform arayışlarına gidilmiştir. OTP' da ciddi reform arayışları içerdeki gelişmelerden çok dış baskılardan kaynaklanmıştır. GATT' ın Uruguay Turu'nun sonuçlanmasını AB istiyordu, ancak tarım politikalarında değişikliğe gitmeden anlaşma sağlanamazdı. 1992 desteğin telafi edici ödemelere kayması bu dış baskıyla sağlandı. Bütçeden transferlerin yüksekliği ve dağılımındaki adaletsizlik, çevre ve tüketici gruplarının yükselen itirazları gıda güvenliği sorunlarıyla birleşince, toplamdaki payı düşük kalsa da, OTP'de kırsal kalkınmaya ayrılan kaynakların ikiye katlanması sağlandı. Genişlemeyle beraber, süregelen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) görüşmeleri, politikalarda değişikliği gerektiriyordu. 2003 yarı dönem gözden geçirmesinde telafi edici ödemeler büyük oranda çiftliklere "tek" ödemelere çevrildi. Ödemelere hak kazanabilmek çevre, hayvan ve bitki sağlığı şartlarını yerine getirmeyi gerektirdi. Destek miktarı üretimden biraz daha bağımsız hale getirilmiştir. (Anonim, 2008).

AB'nde hayvancılık ile ilgili politikalar, Ortak tarım Politikası (OTP) içerisinde yer almaktadır. AB'nde OTP uygulama araçları olarak karar mekanizması, ortak piyasa düzenleri, Pazar ve fiyat mekanizmaları kullanılmaktadır. AB'de et ve süt ürünleri ortak piyasa düzenine dahildir. Bu ürünlerde pazar garantisi söz konusudur. Süt tozu, tereyağı, sığır ve dana etinde üretim fazlalığı vardır. Bu nedenle, politikalar daha çok üretimin kısıtlanmasına yöneliktir. Buradan kaynaklanan kayıplar için gelir desteği ve yardımlar yapılmaktadır. Reform önlemleri çoğunlukla kırmızı ete yöneliktir. Yeni politika kapsamında, iç fiyatların düşürülmesi, ürün kalitesi, özellikle gıda güvenliği ve hijyeni konularına önem verilmektedir (Ören ve Bahadır, 2005). Hayvancılığa yönelik uygulanan desteklerin toplam destekler içerisindeki payları ise şu şekilde oluşmaktadır. 2000 yılında toplam destekler içerisinde hayvancılığın payı %22,3 iken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakamın %27,6'ya kadar çıktığı görülmektedir. AB'de en fazla desteklenen ürünler içerisinde en fazla payı %18,8 ile sığır ve dana eti desteğinin, %5,9 ile de süt desteğinin aldığı bunu %4,0 ile koyun ve keçi desteğinin aldığı gözlenmiştir (Saçlı, 2007).

Türkiye ve AB'ndeki Hayvancılık Destekleme Politikaları Karşılaştırıldığında;

- Her ikisinde de yıllar itibariyle hayvancılık desteklerinin toplam desteklerden aldığı paylar artarak devam etmekte,
- Süt ve küçükbaş hayvan desteği destekler içerisinde önemli paya sahip olmakta,
- AB'de tek ödeme sistemi mevcut iken, Türkiye'de doğrudan ödeme sistemi uygulanmakta,
- Her ikisinde de dönem dönem desteklemelerden kaynaklı üretim fazlalıkları oluşmakta,

-Her ikisinde de gıda hijyeni ve güvenliğine yönelik tedbirler alınmaktadır. Ancak uygulama dönemleri arasında oldukça büyük fark vardır. AB’de gıda güvenliği ve hijyenine yönelik destekler uzun yıllardan beri uygulanırken, Türkiye’de bu destekler yakın zamanda uygulamaya konulmuştur.

Çalışmada Türkiye’de hayvancılıkta geç kalınmış ve hala yanlış uygulamalar olsa dahi AB ile aralarında uygulanan politikalar açısından uyumun oluşmaya başladığı görülmektedir. Ancak problem uygulanan politikaların sonuçları itibarıyla ortaya konulan verilerdir. Destekleme politikalarının asıl amacının karlı hayvancılık işletmelerinin oluşmasına katkıda bulunması olduğundan, bu kapsamda Türkiye’nin hala AB’nin oldukça gerisinde olduğu, çalışmada ortaya konulan üretim ve verimlilik rakamlarıyla aşıkardır.

AB ve Türkiye arasında üretim ve verim açısından ciddi bir açık söz konusudur. Bunun giderilebilmesinin de ihtisaslaşmış yüksek verimli ırk ve yüksek miktarda hayvanla çalışan işletmelerle mümkün olacağı bilinmektedir. Bu kapsamda uygulanan desteklemelerde doğrudan ödemelerden çok ihtisaslaşmış işletmelerin oluşmasına yönelik tek ödeme sisteminin yer aldığı bir uygulamaya geçilmesine çalışılmalıdır. Uygulanan politikadaki bu değişimin işletmelerde yapılan hayvancılığın geçimlik değil aynı zamanda piyasa içinde mal üreten işletmelere dönüştürülmesi ve en önemlisi de çiftçinin yaşam kalitesinin artırılması ve kalkınması açısından önemli bir oynayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de karlı ve ihtisaslaşmış bir hayvancılık sektörünün oluşturulmasına çalışılıyorsa, hayvancılıkta uygulanan politikaların, ürünlerde verimliliği artırmanın yanı sıra kaliteli ürün standardının sağlanması gerektiği görülmektedir. Mevcut trendler, hayvancılık sektöründe belirtilen anlamda yapısal iyileşmelerin beklenen hızla olmadığı göstermektedir. Bu durumda hayvancılık politikalarının sektördeki iyileşmeleri daha hızlandıracak bir yapıda olması gerektiğini göstermektedir. Dış ticarete ve özellikle AB piyasasında sektörün daha rekabetçi bir konuma gelmesine açısından yaygın, etkin ve sektörü dönüştürücü politikaların güçlü ve kararlı bir irade ile oluşturulmasının ve uygulanmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2008. AB-Ortak Tarım Politikası 50Yaşında http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=105909&KTG_KOD=216
- FAO, 2004, Statistical Database, FAOSTAT web page. <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx> (08.09.2004)
- FAO, 2012 . Statistical Database, FAOSTAT web page. <http://faostat.fao.org>.
- Demir, N. ve Yavuz, F., 2010. An Analysis On Factors Effective In Benefiting From Forage Crops Support. Scientific Research And Essays, 5 (15): 2022-2026.
- DPT, 2011. Devlet Planlama Teşkilatı 2011 Yılı Programı. www.dpt.gov.tr (12/06/2012).
- Ören, N., M., ve B., Bahadır., 2005. Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Hayvansal Ürün Politikaları ve Bu Politikalar Sonucu Ortaya Çıkan Transferler. Hayvansal Üretim 46(1): 1-7.
- Peşmen, G., ve M., Yardımcı, 2008. Avrupa Birliği’ne Adaylık Sürecinde Türkiye Hayvancılığının Genel Durumu. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 79(3): 51-56.
- RG, 2000. T.C. Resmi Gazete, 10.05.2000 ve sayı: 24045 “ Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar ” (12/12/2000).
- Saçlı, Y., 2007. AB’ye Dönüşüm Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı. DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2707, Ankara.
- Saçlı, Y., 2012. Kırmızı Et ve Süt Üretimi İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Gıda, Tarım ve Gastronomi Kongresi, Antalya.
- Sayın, C., 2002. Türkiye’de Hayvancılık Politikaları ve Reform Arayışlarının Etkileri. Türkiye-Hollanda Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu (11-12 Haziran), Ankara.
- TUİK, 2012a. Türkiye İstatistik Kurumu 2001 Genel Tarım Sayımı Sonuçları. www.tuik.gov.tr (01/06/2012)
- TUİK, 2012b. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10820 (03/06/2012)
- Yavuz, F., 1999. Türkiye Besi ve Süt Hayvancılığı Politikalarının Analizi. Türkiye I. Besi ve Süt Hayvancılığı Sempozyumu (2-3 Aralık), İzmir.

Yavuz, F., A., Bayaner, ve A., Yücer., 2006. DTÖ ve AB'nin Türkiye'deki Tarımsal Destekleme Politikalarına Etkileri. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi (13-15 Eylül), Antalya.